

ПЕДАГОГІКА

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-2-35>

Юлія КЛОЧКОВА,

orcid.org/0000-0002-9323-4142

*старший викладач кафедри спеціальної освіти та психології
Комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
(Запоріжжя, Україна) yuliya.tv@gmail.com*

МЕТОДИКА ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У даній статті, яка присвячена освітньому процесу в закладах вищої освіти, розкрито результати формульованого етапу дослідження. Головна мета цього етапу полягала у виявленні можливостей для покращення індивідуалізації освітнього процесу. Одним з ключових інструментів, що використовувалися в цьому дослідженні, був тренінг.

Стаття детально аналізує результати впровадженної методики, зокрема її вплив на навчальний, психологічний та студентський компоненти освітнього процесу. За допомогою цієї методики, вдалося досягти позитивних змін і підвищити рівень індивідуалізації.

Окрім того, стаття розкриває два рівні проведення експерименту: провідний та фоновий. Кожен з цих рівнів вносить свій внесок у досягнення загальних цілей дослідження. Важливо відзначити, що результати експерименту на обох рівнях свідчать про успішність впровадженної методики в підвищенні рівня індивідуалізації в освітньому процесі.

Ця стаття має значний вплив на подальше розуміння та розвиток освітнього процесу. Вона надає читачам важливу інформацію щодо практичного застосування методик, спрямованих на індивідуалізацію. Результати цього дослідження можуть послужити основою для подальших наукових розвідок у сфері освіти та сприяти покращенню якості навчання у вищих навчальних закладах.

Результати даного дослідження надають можливість зробити значущі висновки про ефективність запропонованої методики, а також про найбільш вигідні методи дослідження, що можуть бути використані для подальшого вивчення даної проблеми. Значний висновок, що випливає з дослідження, полягає у тому, що кожен підхід до освітнього процесу має свої позитивні та негативні аспекти, а вибір конкретного підходу залежить від багатьох факторів, таких як тип навчального закладу, культурні та історичні особливості, вікові та індивідуальні характеристики студентів та інші.

Отримані результати мають великий потенціал для розробки та вдосконалення навчальних програм, а також для формування стратегій та методів, що спрямовані на підвищення якості вищої освіти. Ці дані можуть послужити основою для розробки інноваційних підходів до навчання та покращення педагогічної практики.

Загальне розуміння результатів цього дослідження допоможе визначити оптимальні шляхи розвитку освітнього процесу та сприятиме досягненню більш високих стандартів освіти. Враховуючи ці дані, освітні заклади та педагоги зможуть ефективніше працювати зі студентами та створювати навчальне середовище, що сприятиме їхньому особистісному розвитку та досягненню найкращих результатів у навчанні.

Ключові слова: освітній процес, заклад вищої освіти, здобувачі вищої освіти, інклюзія.

Yuliia KLOCHKOVA,

orcid.org/0000-0002-9323-4142

*Senior Lecturer at the Department of Special Education and Psychology
Municipal Institution of Higher Education
“Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy”
of Zaporizhzhia Regional Council
(Zaporizhzhia, Ukraine) yuliya.tv@gmail.com*

METHODOLOGY FOR IMPROVING THE QUALITY OF THE EDUCATIONAL PROCESS FOR HIGHER EDUCATION STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS

This article focuses on the educational process in higher education institutions and presents the findings of the formative stage of the research. The main objective of this stage was to identify opportunities for enhancing the individualization of the educational process. One of the key tools used in this study was training.

The article thoroughly analyzes the results of the implemented methodology, particularly its impact on the educational, psychological, and student components of the educational process. Through the use of this methodology, positive changes were achieved, resulting in an increased level of individualization.

Furthermore, the article reveals two levels of experiment implementation: the leading level and the background level. Each of these levels contributes to the overall research objectives. It is important to note that the experiment results from both levels indicate the success of the implemented methodology in enhancing the level of individualization in the educational process.

This article has a significant impact on further understanding and development of the educational process. It provides readers with important information regarding the practical application of methodologies aimed at individualization. The results of this research can serve as a foundation for further scholarly investigations in the field of education and contribute to the improvement of teaching quality in higher educational institutions.

The findings of this study allow for meaningful conclusions about the effectiveness of the proposed methodology, as well as the most advantageous research methods that can be utilized for further exploration of this issue. A significant conclusion drawn from the research is that each approach to the educational process has its own positive and negative aspects, and the choice of a specific approach depends on various factors such as the type of educational institution, cultural and historical peculiarities, age, and individual characteristics of the students, among others.

The obtained results hold great potential for the development and enhancement of educational programs, as well as the formulation of strategies and methods aimed at improving the quality of higher education. These data can serve as a basis for the development of innovative teaching approaches and the improvement of pedagogical practices.

A comprehensive understanding of the results of this research will help determine optimal paths for the development of the educational process and contribute to achieving higher educational standards. Taking these findings into account, educational institutions and educators can work more effectively with students and create a learning environment that fosters their personal development and enables them to achieve the best results in their studies.

Key words: educational process, institution of higher education, students of higher education, inclusion.

Постановка проблеми. Тема якості забезпечення освітнього процесу для студентів з особливими потребами є надзвичайно актуальною, оскільки стосується важливої проблеми доступу до якісної вищої освіти для людей з різними видами особливих потреб. Вища освіта відіграє ключову роль у розвитку суспільства, і ефективність діяльності вищих навчальних закладів є важливою для якісної освіти студентів та випускників.

За останні десятиліття кількість студентів з особливими потребами, що вступають до вищих навчальних закладів, значно зросла. Це пов'язано зі змінами в соціальних та культурних вимогах, а також з розвитком технологій, які дозволяють людям з різними видами обмежень брати участь у соціальних та освітніх процесах. Однак, при цьому виникають перешкоди, пов'язані з фізичними, психічними та іншими обмеженнями, які можуть ускладнювати навчання та знижувати якість отриманої освіти для студентів з особливими потребами.

Тому дослідження у цій області спрямовані на вирішення проблем якості забезпечення освітнього процесу для студентів з особливими потребами, виявлення їх потреб та викликів, а також розробку та впровадження інклюзивних практик

та ресурсів. Одержані результати можуть сприяти поліпшенню доступу до якісної вищої освіти для студентів з особливими потребами і сприяти їхньому успішному навчанню та розвитку.

Важливим напрямком досліджень є аналіз ефективності інклюзивних програм та заходів, що спрямовані на покращення якості освітнього процесу для студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах. Це включає оцінку ефективності різних підходів до навчання, адаптації навчальних матеріалів та ресурсів, використання технологій та інших інструментів, спрямованих на поліпшення навчання та залучення студентів з особливими потребами до активної участі у навчальному процесі.

Водночас дослідники можуть досліджувати вплив індивідуалізації навчання та підтримки на навчальні досягнення, самостійність та розвиток студентів з особливими потребами. Вивчення ролі викладачів, адміністраторів та інших стейкхолдерів у створенні сприятливого середовища та підтримки студентів з особливими потребами також може бути корисним для поліпшення якості освітнього процесу.

Отже, забезпечення рівних можливостей отримання якісної освіти для здобувачів вищої освіти з особливими потребами вимагає вжиття необ-

хідних заходів для покращення якості освітнього процесу. Для досягнення цієї мети важливо проводити систематичний моніторинг та аналіз якості освіти, що надається цим людям.

Результати методики покращення якості освіти можуть слугувати підґрунтям для розробки та впровадження політик та програм, спрямованих на покращення доступу та якості освіти для здобувачів вищої освіти з особливими потребами. Додатково, такі дані можуть сприяти формуванню науково обґрунтованих рекомендацій для викладачів та адміністраторів, щодо використання інклюзивних практик та ресурсів, а також розвитку підтримуючого середовища для навчання студентів з особливими потребами.

Таким чином, підвищення якості освітнього процесу для здобувачів вищої освіти з особливими потребами є необхідною складовою для забезпечення рівних можливостей та покращення якості освіти в цій групі студентів. Це дозволяє виявити проблеми, вдосконалити навчальний процес та забезпечити максимально можливий рівень освіти для студентів з особливими потребами у вищій школі.

Аналіз досліджень. Забезпечення освітнього процесу здобувачів вищої освіти з особливими потребами є об'єктом багатьох наукових досліджень. Результати цих досліджень вказують на різні аспекти та виклики, пов'язані з покращенням доступу до якісної освіти для цієї групи студентів.

Дослідження О. Єршова (Єршова, 2017), Т. Бабина (Бабина, 2017) оцінюють доступність освітніх закладів та ресурсів для студентів з особливими потребами. Вони виявляють фізичні бар'єри, які перешкоджають їх вільному руху по будівлі, використанню спеціалізованого обладнання та доступу до адаптованих навчальних матеріалів.

Праці М. Костецької (Костецька, 2017), М. Черниш (Черниш, 2018) спрямовані на визначення ефективних педагогічних підходів та методик навчання для студентів з особливими потребами. Вони досліджують використання індивідуалізації, адаптації навчального матеріалу, використання технологій та інших стратегій, які сприяють активному навчанню та розвитку студентів з особливими потребами.

Роль викладачів та персоналу в забезпеченні якості освітнього процесу для студентів з особливими потребами вивчала Г. Попова (Попова, 2021). Вони вивчають підготовку викладачів, їхні знання та навички у роботі з цією групою студентів, а також ефективність підтримки, що надається викладачами та персоналом.

Вплив створення інклюзивного середовища на навчання та розвиток студентів з особливими потребами було розкрито у працях М. Сологуб (Сологуб, 2017).

Такі українські вчені, як І. Косенко (Косенко, 2019), М. Черниш (Черниш, 2018) багато уваги приділяли вивченню питання соціальної та психологічної адаптації студентів з особливими потребами у закладах вищої освіти. У дослідженнях проаналізовано особливості такої адаптації, висвітлено проблеми, що виникають у процесі навчання та запропоновано шляхи їх вирішення.

Широкий спектр досліджень у галузі інклюзивної освіти зосереджений на різних аспектах, що виникають у процесі навчання студентів з різними порушеннями. Дослідження розкривають особливості організації навчального процесу для цієї групи студентів, аналізують питання доступності навчання та пропонують шляхи поліпшення навчального процесу для студентів з різними потребами. Однак, зростає необхідність проведення детального аналізу послуг, що надаються студентам з особливими потребами, а також визначення пріоритетних напрямів розвитку, у яких потрібно активно працювати.

Мета статті. Дослідити ефективність експериментальної методики покращення якості забезпечення освітнього процесу здобувачів вищої освіти з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому середовищі закладів вищої освіти виникає необхідність у створенні та впровадженні ефективної педагогічної моделі, що сприятиме забезпеченню якісної освіти, розвитку студентів та задовольнятиме вимоги сучасного ринку праці.

З урахуванням теоретичних положень та необхідних організаційно-методичних умов, було розроблено методику, спрямовану на вирішення проблеми індивідуалізації освітнього процесу в закладах вищої освіти. Ця методика базується на основній формі навчання – тренінгу, який є широко використовуваним методом у сучасній освіті та має численні переваги для учасників. Тренінг активно залучає студентів до навчального процесу та стимулює їх до активної участі та розвитку самостійного мислення.

Тренінг є практичною навчальною програмою або заходом, спрямованим на розвиток певних навичок, здобуття нових знань, вдосконалення професійних вмій та підвищення ефективності у конкретній галузі. Його основна мета полягає у наданні учасникам необхідних навичок, знань та інструментів для досягнення поставлених цілей

та особистого розвитку. Завдяки практичному підходу та активній взаємодії між учасниками, тренінг забезпечує ефективний та цілеспрямований процес навчання, сприяючи розвитку потенціалу студентів у вищих навчальних закладах.

Розвиток методики індивідуалізації освітнього процесу передбачав реалізацію трьох компонентів: психологічного, студентського та навчального. З метою досягнення мети дослідження було визначено наступні завдання:

Розробити і впровадити систему психологічної підтримки студентів з особливими потребами. Це передбачало розробку та впровадження спеціальних психологічних програм та послуг, спрямованих на підтримку та допомогу студентам з особливими потребами у процесі навчання.

Розробити і впровадити систему постійної взаємодії студентського самоврядування зі студентами з особливими потребами. Це включало створення механізмів та платформ для активної взаємодії та обміну досвідом між студентськими організаціями та представниками студентів з особливими потребами, забезпечуючи їх участь у прийнятті рішень та формуванні політик вищого навчального закладу.

Розробити і провести тренінги для науково-педагогічних працівників з метою підвищення якості викладання для студентів з особливими потребами. Це включало організацію тренінгових заходів, де викладачі отримували необхідні знання та навички щодо роботи зі студентами з особливими потребами, а також ознайомлювалися з інноваційними педагогічними підходами та методиками, сприяючими покращенню процесу навчання для цієї групи студентів.

Основним завданням проведеного контрольного дослідження було вивчення впливу формульованої методики на процес індивідуалізації в освітньому процесі. Застосування формульованої методики здійснювалося протягом січня-грудня 2022 року, а контрольний експеримент проводився впродовж січня-травня 2023 року. У дослідженні взяли участь студенти з особливими потребами двох вищих навчальних закладів: Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія та Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя). Студенти Хортицької національної академії увійшли до експериментальної групи, тоді як студенти Національного університету «Запорізька політехніка» склали контрольну групу. Кожна з груп містила по 50 студентів з особливими потребами (студенти 1–4 курсів спеціальностей 016 «Спеціальна освіта» та 053 «Психологія») та

по 30 викладачів вищих навчальних закладів, які викладали предмети для цих студентів.

Враховуючи значимість усіх етапів навчання вищому навчальному закладі, ми залучили студентів з усіх 4 курсів. Це дозволило нам вивчити зміни, що відбуваються на різних етапах освітнього процесу, починаючи з вступу, адаптаційного періоду, основного навчання та закінчуючи випускними іспитами. Результати впливу формульованої методики було проаналізовано шляхом порівняння даних експериментальної та контрольної груп.

У результаті проведення першої фази нашого дослідження на високому рівні, ми зібрали цінні експериментальні дані, які свідчать про ефективність використання формульованої методики у контексті ставлення викладачів до використання наукових підходів. Ці дані надають нам глибоке розуміння та інсайти щодо покращення освітнього процесу.

Особливо важливою є виявлена значна зміна в підтримці викладачами особистісно-орієнтованого підходу, що передбачає високий рівень індивідуалізації. Це означає, що завдяки впровадженню формульованої методики, ми спостерігаємо позитивні зміни в ставленні викладачів до індивідуальних потреб студентів. Викладачі більш активно залучаються в навчальний процес та проявляють більшу готовність працювати зі студентами на індивідуальному рівні.

Варто відзначити, що різниця у 20 балів між контрольною та експериментальною групами є суттєвою. Це свідчить про значний прогрес у підтримці викладачами особистісно-орієнтованого підходу в експериментальній групі, де підтримка становить 60%, порівняно з 80% у контрольній групі. Ці показники вказують на позитивні зміни в ставленні викладачів до індивідуальних потреб студентів після впровадження формульованої методики.

Такі результати є обнадійливими, оскільки вони підтверджують, що формульована методика має значний вплив на покращення ставлення викладачів до використання наукових підходів та індивідуалізації освітнього процесу. Це дає нам підстави вірити, що подальше впровадження цієї методики може привести до ще більших покращень у навчанні та забезпеченні індивідуальних потреб студентів. Другий етап дослідження розкрив значні зміни в декількох ключових аспектах. По-перше, виявлено зростання підтримки інклюзивної форми навчання на 18%. З іншого боку, показник інтегрованої форми навчання зменшився до нуля. Також зафіксовано зростання інтересу

здобувачів освіти до дистанційного навчання на декілька одиниць. Це може бути обумовлено воєнним конфліктом у країні та необхідністю переходу до дистанційного навчання через небезпеку або обмеження доступу до університетських приміщень. Такі результати свідчать про важливість гнучкості та адаптивності освітнього процесу, що дозволяє студентам з особливими потребами продовжувати отримувати якісну освіту незалежно від обставин.

Експериментальна група продемонструвала зменшення показників психологічного компоненту. Відповідаючи на запитання «Яку психологічну підтримку ви б хотіли отримувати?», студенти вказали на необхідність допомоги у таких аспектах: самопрезентації з метою працевлаштування (17%); розвитку особистісних якостей (23%); встановленні контактів з викладачами та адміністрацією (13%); вирішенні особистих проблем (26%); адаптації у колективі (9%). Таким чином, спостерігається ефективність використаної методики. Велика відмінність спостерігається порівняно з контрольною групою, студенти якої вказали на необхідність допомоги у таких аспектах: самопрезентації з метою працевлаштування (58%); розвитку особистісних якостей (57%); встановленні контактів з викладачами та адміністрацією (39%); вирішенні особистих проблем (35%); адаптації у колективі (26%).

Завдяки аналізу відповідей на питання щодо потреби в підтримці та додатковій допомозі з боку педагогів, ми отримали детальну картину щодо навчального компоненту впровадженої методики. Це дозволило нам розглянути широкий спектр аспектів, пов'язаних з підтримкою та індивідуалізацією освітнього процесу для студентів з особливими потребами.

Один із ключових результатів нашого дослідження полягає в підвищенні показника студентів, які не потребують додаткової допомоги. Це свідчить про успішність використання методики формування експерименту і підтверджує, що індивідуалізований підхід до навчання сприяє задоволенню потреб здобувачів освіти.

Детальний аналіз показників свідчить про позитивні зміни в даному контексті. За результатами дослідження, відсоток студентів, які не потребують додаткової підтримки, зросла з 10% до 38%. Це є важливим показником, оскільки він вказує на зростання самостійності студентів у засвоєнні навчального матеріалу та впоранні з викликами навчального процесу.

Важливо відзначити, що контрольна група не продемонструвала змін у показнику самостій-

ності з моменту початку експерименту. Це свідчить про вплив саме формуальної методики на досягнення таких результатів. Такий висновок підкреслює значущість та ефективність використання впровадженої методики для задоволення потреб студентів та поліпшення їх навчального досвіду.

Ці результати є обнадійливими, оскільки вони підтверджують ефективність і значимість розробленої методики формування експерименту. Індивідуалізований підхід до освітнього процесу має потенціал покращити якість навчання та забезпечити успіх студентів з особливими потребами у навчальному середовищі.

Висновки. Отримані значущі результати дослідження переконливо підтверджують позитивний вплив використаної методики на процес адаптації студентів з особливими потребами у колективному навчальному середовищі. Зниження відсотку труднощів адаптації в експериментальній групі говорить про ефективність методики, яка сприяє створенню сприятливої та підтримуючої атмосфери, де студенти з особливими потребами мають можливість більш легко і швидше вписатися в колектив студентів.

Завдяки впровадженню методики, студенти з особливими потребами отримують підтримку та допомогу у різних аспектах адаптації. Вонизначають значне полегшення у самопрезентації з метою працевлаштування, розвитку особистісних якостей, встановленні контактів з викладачами та адміністрацією, вирішенні особистих проблем та адаптації у колективному середовищі. Порівнюючи ці результати з контрольною групою, яка не мала користі від застосування методики, бачимо значну різницю. Студенти контрольної групи виявляють вищі потреби у допомозі та підтримці у всіх зазначених сферах.

Такі виявлені переваги впровадженої методики свідчать про необхідність подальшого розширення й вдосконалення програм та практик, спрямованих на індивідуалізацію та підтримку студентів з особливими потребами. Це може включати розвиток додаткових ресурсів, тренінгів та програм для викладачів, сприяння взаємодії та обміну досвідом між студентами та педагогічним персоналом, а також подальше вдосконалення системи психологічної підтримки. Тільки шляхом постійного розширення та вдосконалення можна забезпечити більш глибоке та ефективно інтегрування студентів з особливими потребами в академічне та соціальне життя вищих навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костецька М. Підвищення якості вищої освіти як чинник розвитку і модернізації змісту освітнього процесу. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/265532.pdf>
2. Сологуб М. В. Вища освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5642/1/studentresearchjournal160-20.pdf>
3. Бабина Т., Єршова О. Доступність якісної освіти: шляхи і механізми регулювання проблеми. URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Babina20152201.pdf
4. Попова Г. І., Хоменко О. В. Компетентнісний підхід у формуванні професійних компетентностей майбутніх вихователів дошкільної освіти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. Вип. 2(48). С. 76–83.
5. Черниш М.М. Система соціально-психологічної підтримки студентів з особливими потребами. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2018. № 1. С. 131–134.

REFERENCES

1. M. Kostetska Pidvyshchennia yakosti vyshchoi osvity yak chynnyk rozvytku i modernizatsii zmistu osvitnoho protsesu. [Improving the quality of higher education as a factor in the development and modernization of the content of the educational process.]. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/265532.pdf> [In Ukrainian].
2. Solohub M. V. Vyshcha osvita v ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku. [Higher Education in Ukraine: Current Status and Development Prospects]. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5642/1/studentresearchjournal160-20.pdf> [In Ukrainian].
3. Babina T., Yershova O. Accessibility of quality education: ways and mechanisms of regulating the problem. [Accessibility of quality education: ways and mechanisms of regulating the problem]. URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Babina20152201.pdf. [In Ukrainian].
4. Popova, H. I., Khomenko, O. V. Kompetentnisnyi pidkhid u formuvanni profesiinykh kompetentnostei maibutnikh vykhovateliv doshkilnoi osvity. [A competent approach in the formation of professional competences of future preschool teachers]. *Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2021. №2(48). pp. 76–83. [In Ukrainian].
5. Chernysh M.M. Systema sotsialno-psykholohichnoi pidtrymky studentiv z osoblyvymy potrebamy. [System of social and psychological support for students with special needs]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. 2018. № 1. pp. 131–134. [In Ukrainian].